

**O VIZIUNE DIN PERSPECTIVĂ ETNOLOGICĂ ASUPRA CĂRȚII
„CUM SĂ RUȘINEZI MOARTEA: POEME DIN LUNCA PRUTULUI”
DE MARIA MOCANU**



La lectura cărții „Cum să rușinezi moartea: Poeme din lunca Prutului” (Chișinău, editura „Cartier”, 2020, 184 p.), scrisă de Maria Mocanu, cititorul nu doar se transferă cu imaginația printre locuitorii din zona Dunării de Jos, din care face parte și Lunca Prutului de Jos, ci trăiește și simte împreună cu aceștia ca și cum ar fi unul din partea locului, trecând prin timpuri, printre evenimente și oameni, prin tot zbcuciumul secolului XX și prin rezonanțele sale de astăzi. Evocând crâmpie din viața câtorva generații, autoarea reușește reflectarea complexă a modului de trai din perioada respectivă. Este surprinzător faptul că, deși sunt descrise diverse aspecte ale condițiilor, în care trăiau reprezentanții diferitor pături sociale, detalii de port tradițional și imagini ale desfășurării unor practici, ritualuri și obiceiuri, accentul principal este pus pe reflectarea mentalității tradiționale, a filosofiei populare, a aprecierii valorilor, a relațiilor interumane – domeniile ale culturii tradiționale mai dificil de abordat.

Maria Mocanu, fiind absolventă a unei Facultăți de Litere, interpretează de muzică folk și de muzică populară, prezentatoare a unei emisiuni radiofonice de etnologie, cercetător științific (într-o anumită perioadă) al sectorului de folclor (Institutul de Filologie Română „B.P. Hasdeu”) și, deosebit de important, fiica mamei sale Dona, căreia i-a dedicat cartea, este o împătimită de cuvânt, de muzică, de imagine artistică, precum și o bună cunoscătoare a tradiției. Astfel, cartea „Cum să rușinezi moartea: Poeme din lunca Prutului” este un produs de succes

al acestor multiplele circumstanțe, dar, nu în ultimul rând, și al unei munci asidue.

Propunem o viziune din perspectivă etnologică asupra scrierilor înmănunchate sub genericul anunțat.

Autoarea a ales să reflecte felul de a fi al localnicilor din Lunca Prutului de Jos, precum și să creioneze unele caracteristici ale celor care au trecut prin arealul respectiv (soldați români, nemți, ruși), invitându-ne la o călătorie prin vremuri împreună cu oamenii din două sate românești învecinate și înnemurite (cum se exprimă Maria Mocanu în articolul „Români moldoveni din talpă suntem. Giurgiulești și Anadol – două sate înnemurite”, publicat în revista „Limba Română”, Nr. 3-6, anul XXI, 2011, p. 356-360): Giurgiulești și Anadol (actualmente Dolinske, raionul Reni, regiunea Odesa, Ucraina). Anadol este satul de baștină al mamei sale care, după cum a menționat în repetate rânduri Maria Mocanu, a fost cea care a inspirat-o mereu, iar Giurgiulești este localitatea natală a tatălui, unde a locuit familia și unde s-a născut și a crescut însăși autoarea. În articolul la care ne-am referit anterior, Maria Mocanu relatează că erau frecvente căsătoriile dintre fetele și flăcăii din cele două localități, de aceea satele erau nu doar vecine, ci și înrudite, făcându-și deseori vizite reciproce, dansând unii în horele celorlalți (deși la unele jocuri aveau pași diferiți, după cum relatează unele poeme), bucurându-se și întristându-se împreună.

Cartea „Cum să rușinezi moartea: Poeme din lunca Prutului” conține, de fapt, un eseu integru, alcătuit din mai multe fragmente / poeme, organizate în trei compartimente, care îl fac pe cititor să trăiască în atmosfera de viață a câtorva generații de români din lunca Prutului de Jos: a străbunicilor autoarei, a bunicilor, a părinților, a generației sale și, într-o măsură oarecare, a copiilor săi, care au avut-o pe bunica Dona în preajmă, cu poveștile, amintirile și cântecele ei.

Deși, ținând cont de tradițiile, limba, concepțiile referitoare la Divinitate, la om, la viață, la univers, locuitorii acestor două sate sunt reprezentanți veritabili ai Luncii Prutului, ai zonei Dunărea de Jos și ai întregii românimi, aceștia au, totuși, o serie de trăsături specifice (vorba ceea: fiecare bordei cu al lui obicei). Aceste trăsături sunt ilustrate în textele

le din carte, inclusiv, prin autenticitatea limbajului, impregnat de termeni și expresii originale, – adevărat tezaur pentru cercetătorii în domeniul lingvisticii și al etnologiei, și, de asemenea, prin stilul de exprimare, deseori ușor (sau mai mult) ironic, de care rămâne contaminat fiecare dintre cei care au locuit oricât de puțin în satele respective, mai ales, la Giurgiulești.

– Da cum să-i astupi gura dadii Ileana,
se întreba revoltată Domnica lui Ilie Rotaru,
asta e ca și cum ai astupa gura vântului
cu un sac de pleava,
io mai mult cu ea nu țeș în vecii vecilor.
(*I-a scos vorbe*, p. 37)

În poemele sale, autoarea respectă stilul de conversație al sătenilor, în discuțiile cărora poate surveni oricând o răsturnare de situație din partea vreunui interlocutor. Aceasta conferă o notă de surprindere chiar și celor mai triste mesaje. Aproape fiecare poem are sfârșitul „încununat” de o poantă sau chiar cuprinde câteva poante intercalate în conținutul împânzit de metafore și alte figuri de stil, așa cum este felul de a vorbi al localnicilor, făcând ca textele să devină, cel puțin, captivante, dacă nu vibrante și tulburătoare.

De exemplu:
Of, Gafișo, noi
am trecut iadul aici pă pământ –
războiul, foamea, sărăcia,
am avut o casă de copii
și niște soți belagii.
Când mor, Gafio,
mă duc pă lumea ailaltă
cu mânilor în șolduri, habar n-am...
(*Legătura cu divinitatea*, p. 46)

Printre aspectele mentale, abordate în poemele cuprinse în carte, un loc aparte îl are credința oamenilor în Dumnezeu, în ajutorul și protecția Sa divină, precum și aprecierea lucrurilor în funcție de morala creștină (*Praful de pe icoane*, *Cu fața către cer*, *Cu semnul crucii*, *Ochii sunt de vină*, *Gușter pă din diochi*, *Nucul*, *E mare păcat* etc.). Menționăm două exemple ce relevă convingerile creștine și relația cu Dumnezeu a sătenilor de vârste diferite și formați în medii sociale diferite: în România interbelică, în hotarele căreia se aflau ambele localități, și în perioada sovietică.

Icoana din casa mare
abia de se mai zărea
printre perdeluțele brodate,
ornate cu tandele apretate.
Noi, copiii, fiind dobă de ateism,
ne uitam cam sceptic la icoane,
ironizând-o pe băta Marinca
ori de câte ori bătea mătăni
sau își începea rugăciunea...
[...]
– Mata crezi cu adevărat în Dumnezeu?
o întreb pe mama într-o bună zi...
[...]
– Cred, cum să nu, îmi spune,
da, dacă-L întâlnesc, trei zile mă sfădesc cu El,
că tare multă lume în jur e nedreptățită
și El se face că nu vede.
(*Praful de pe icoane*, p. 7-8)

sau

cum te-ai cățarat așa de sus?
– Iaca, mă lămuri,
am pus scara, am urcat o treaptă,
mi-am făcut semnul crucii,
apoi am mai urcat o treaptă
și iarăși – semnul crucii și tot așa...
pînă am ajuns pe acoperiș.
(*Cu semnul crucii*, p. 25)

Credințele referitoare la structura lumii și relația omului cu lumea de aici și cea de dincolo, cu îngerii, cu Ursitoarele și cu alte divinități creștine și precreștine, credințele în noroc, în destin, în puterea blestemelor, în capacitatea de previziune a viselor sunt, de asemenea, prezente în poemele Mariei Mocanu: *Într-un colț de rai*, *N-ar mai exista lacrimi pe pământ*, *Nucul*, *Norocul*, *Destin*, *Tare mai ghicește*, *Tot așa torci*, *Când vezi mieluț negru*, *Cucuveaua*, *Blestem*, *Visele se izbâdesc*, *La Ursitori* etc.

– Norocul, bre, e fix ca o scară –
când te urcă, când te coboară,
da când te coboară, așa...
parcă-ți ia toată vloga, se minună Tudora.
(*Norocul*, p. 9)

sau

Și cui i-am povestit io ghisul meu a zis:
„Ai scăpat, Dono, că a venit frumoasa asta
albă”...

[...]

Ele, visele, se izbândesc
Ele-ți spun ca tu să știi,
da noi nu băgăm în cap.
(*Visele se izbândesc*, p. 78-79)

Filosofiei populare referitoare la Moarte și obiceiurilor funerare li se acordă o atenție sporită, subliniind că sătenii, deși își permit să glumească pe seama Morții, au grijă permanentă ca după moarte sufletul omului să se integreze în dimensiuni pozitive. Din asemenea considerente, ei tind să se comporte corect, pentru a nu se umple de păcate în timpul vieții și săvârșesc anumite ritualuri de recuperare a sufletului celui răposat în cadrul obiceiurilor practicate în timpul înmormântării și după înmormântare. Aspecte din registrul îngrijirii pentru trecerea și integrarea cu succes a sufletului în lumea cealaltă sunt reflectate în poemele: În Lunca Prutului, *Nici azi nu știe că-i moartă, Pantofi pentru noră, Cucuveaua, Mai aproape de lumânare, Cum să te bocesc? Juchetul, Sandăcul mamei, Ionică Oușor, Într-un colț de rai, N-ar mai exista lacrimi pe pământ, Colăcelul, S-o recunoască dincolo, De sâmbăta morților, Arde mormântul.*

– Da mata, bre, de unde te-ai luat?
Vezi-ți, bre, de treabă. Ia uită-te la ea,
mi-a stricat toate planurile...
– Io nu știu ce planuri ai avut tu, măi băiete,
îi spuse mama Dona,
da te-aș sfătui să nu cauți moartea,
că vine ea singură.
Vineeeeeeee...
(*În Lunca Prutului*, p. 22)

sau

– Știi, nurorii mai mici i-a cumpărat pantofi,
da mie nu mi-a cumpărat,
că știi și tu tradiția în satul asta:
tre să-i cumpere soacra pantofi nurorii.

[...]

Io i-am zis așa, adică am preîntâmpinat-o:
„Bre, când ai să mori, pă lumea ailaltă
au să te poarte pă un drum
cu ciulini și cu mărăcini, ai să vezi”.

[...]

„Mi-ai luat, bre, pantofi?” o întreb.
„Păi, ți-am luat, zice ea, că cine știe
ce-oi păți pă lumea ailaltă”.
(*Pantofi pentru noră*, p. 17-18)

Cartea cuprinde, de asemenea, imagini și detalii, ce țin de celelalte obiceiuri de familie: nașterea (*La Ursitori, Lipa, E mare păcat, S-o recunoască dincolo*) și nunta (*Moda la mirese, Cinstea miresei, Furatul mireseilor, Flăcăii cereau ierbăret*).

Obiceiuri de naștere:

Aia a turnat într-un par rachiu,
căci așa se cuvenea la ursitori-
să torni parul plin ras cu rachiu
și să-l pui așa pă o fălie de pâine.
(*La Ursitori*, p. 132)

Obiceiuri de nuntă:

Lăutarii cântau săltatele,
nuntașii jucau, se legau darurile.
Dar flăcăii stăteau la poartă și cereau
ierbăret, că le ducea fata-n alt sat...
Se așezau pă sandâc și cereau taxe.
(*Flăcăii cereau ierbăret*, p. 136-137)

Autoarea reflectă în scrierile sale obiceiurile calendaristice (*La Lăsatul Secului, S-o recunoască dincolo, De sâmbăta morților*), obiceiurile comunitare (*La horă în sat, Lipa, L-a măscărit de nu știa ce să ia de jos*), relațiile comportamentale dintre diferite categorii sociale, de vârstă, de gen (*Pantofi pentru noră, La horă în sat, Fântâna, Pojar, O te mea și de mătura cu care mătura, S-o recunoască dincolo, Alde baba*), portul tradițional (*La horă în sat, Moda la mirese, Căra lumea care mai de care*), aspecte de medicină populară (*S-au îmbolnăvit de tif, Ne-a pălit altă jale, Mama m-a lecuit odată cu slobozitor, Gușter pă din diochi, Din diochi, Pă la babe ne duceam, De trei ori pă cal călare, La moș Adam, Nici să nu-l văd, nici să nu mă vadă*), de alimentație tradițională (*Mămăliga, Ce mâncau nemții, Mirosea a pâine coaptă, La Lăsatul Secului*), unele îndeletniciri și meșteșuguri tradiționale (*Nici tu cafeniu, nici tu ghiviziu, Cânepa, Brodam când eram fete, împleteam, țeseam, Săpunul*).

Tradițiile despre care se relatează în cartea „Cum să rușinezi moartea: Poeme din lunca Prutului” de cele mai multe ori sunt uitate sau aproape uitate în alte localități, sau reprezintă variante mai puțin frecvente ale unor fapte culturale tradiționale. În poemul *La Lăsatul Secului*, Maria Mocanu readuce în atenția cititorului obiceiurile de *Ulilică / Uliligă* la Giurgiu-lești sau de *Focurel* la Anadol, desfășurate în ziua ce precedă începutul Postului de Paști, care, în comparație cu derularea obiceiurilor din ziua re-

spectivă în alte localități (unde se numesc Iertări, Focurele, Olărie etc.), la Giurgiulești și la Anadol au o manifestare mult mai complexă. Desfășurarea practicilor descrise scoate în evidență aspectele calendaristice lunare ale ciclului pascal, axat prioritar pe evenimentul solar al ehinocțiului de primăvară: dacă practicile legate de foc țin de registrul solar, activ, masculin, atunci practicile legate de sacrificiul păsării țin de imaginarul lunar, pasiv, feminin, solidar cu Marea Zeiță Mamă, divinitate dominantă a Neoliticului. Obligatorietatea de a consuma toate ouăle (oul fiind un simbol al structurii lumii și al germinării unei noi vieți, unui nou început) țin de credința că la Paști se deschid cerurile, se anulează hotarele dintre lumi, Iisus Hristos coboară în Infern și învie morții, iar după perioada de haos, nocturnă, lunară se va naște o viață nouă, într-o nouă lume, ordonată din nou.

La Uliligă, de Lăsatul Secului
tre să tai pasăre.

Iți chică pasărea dacă n-o tai.

[...]

La Lăsatul Secului ieșeam la Ulilică,
(la noi la Anadol i se spunea Focurele)
cu de-ale focului, cu mâncare,
fiecare cu ce avea pe-acasă.

La fiecare poartă făceau foc,
se așezau la masă, mâncau,
mâncau ouăle toate...

(*La Lăsatul Secului*, p. 151)

În poemele ce se referă la perioada celui de-al II-lea război mondial, în paralel cu evidențierea specificului comportamental al militarilor din diferite armate, cu frica și necazurile, aduse de război, este relevată tristețea comună tuturor ostașilor, indiferent din ce armată făceau parte, generată de nesiguranta pentru viața lor, de conștientizarea faptului că oricine dintre ei în clipa următoare ar putea muri. În asemenea situație incertă, sătenilor le era frică, dar și milă de ei, zicând că și aceștia sunt oameni, de aceea le ofereau, pe cât își puteau permite, mâncare și loc de adăpost, așteptând, totuși, plecarea lor cât mai grabnică. Viața din timpul războiului, cu fricile și pericolele inerente, dar și cu micile bucurii copilărești, este elucidată în multe dintre poemele inserate în al II-lea compartiment al cărții (Când au venit românii, Drumuri minate, Satul era împânzit de nemți, Alde caput, Ce mâncau nemții, Porcul din samalac, Căra lumea care mai de care, În cerdacul de la vie, Ați văzut cumva spioni?).

Noi cu fratele am stat într-o răpă,
ne-am tichit acolo la marnea Renii,
eram fripte la chicioare de ciulini,
cheile le dosise fratele în răpă
și după ce au trecut rușii
cu motoșicile și cu avioanele
am plecat spre casă cu cheile alea în mâni.
Mama plângea de uda locul.

(*Căra lumea care mai de care*, p. 103-104)

Fenomene precum tiful și foametea, care măcinau lumea, intrarea forțată în colhoz, dărâmarea bisericilor, – toate aceste năpaste prin care au fost nevoiți să treacă localnicii împreună cu tot neamul de pe meleagurile noastre, s-au sublimat cu timpul în formule verbale, expresii culturale și mentalități colective, surprinse de Maria Mocanu în poemele: *S-au îmbolnăvit de tif*, *Pe vremea foametei*, *Mulți s-au ținut cu agude*, *Fica*, *Mirosea a pâine coaptă*, *Ne-a pălit altă jale*, *Legătura cu divinitatea* etc.

Pă vremea foametei părinții
nu ne lăsau să ieșim din obor,
că-n sat se tot auzea cum oamenii
mâncau cai sau câini, sau ochinci,
ba chiar și oameni mâncau.
(*Pe vremea foametei*, p. 108)

sau

Țața Marița, sora mai mare,
era măritată lalde Șchiopu și era groasă.
Venise într-o seară acasă,

[...]

A dormit la noi, da era bolnavă de tif
și după asta s-au îmbolnăvit cu toții –
fratele meu Ion, surorile, mama, tetea,
numai eu eram pă chicioare,
(*S-au îmbolnăvit de tif*, p. 115)

Mai multe poeme reflectă satul care știe să facă haz pe seama prostiei, îngâmfwării, lăcomiei, pe seama bețivilor, nătângilor și altor nerozi și nerozii, de exemplu: *Ionică Oușor*, *Rac la cap*, *Iubire până la mormânt*, *Deputata*, *Căciula*, *Valuta*, *Refuz categoric*, *Când îi ghiorăiau mațele*, *Mai aproape de lumânare*, *Ne-a nemurit cu tot satul*.

– El cât îi de fodul...
când a ridicat prea tare nasul,
i-a chicat căciula din cap.

– Păi, uite ce rămâne din bărbat
fără căciulă pă cap.
(*Căciula*, p. 42)

sau

– A intrat racu în cap la Vasile a lui Giubică?
Aoleu, săracul rac, moare de foame,
că-n capul ăluia nu-i nimica, e sec, sec.
(*Rac la cap*, p. 20)

Autoarea subliniază, pe bună dreptate, că săteneii consideră munca o virtute mântuitoare universală: munca te salvează de la foame, de la goliciune, te ferește de un statut social umilitor. Fiind țărani, ei erau convinși că orice osteneală nu este în zadar, iar când calendarul anunța timpul pentru anumite munci ale pământului, trebuia să lași totul și să te dedici. Mai mult decât atât, înțelepciunea populară afirmă că munca te captivează și îți oferă optimism, rușinând chiar Moartea și menținând-o, pe cât îngăduie Bunul Dumnezeu, la distanță. Asemenea mesaje pot fi remarcate în poemele: *Cum să rușinezi moartea*, *Osteneala*, *A intrat frigul în mine*, *La tutun*, *Ne furau poveștile*, *Cu fața către cer*, *Furatul miresei* etc.

când începe aratu, gata,
tre să uiți fluieratu...
(*Cu fața către cer*, p. 11)

sau

eu mă tot gândesc,
dacă cumva vine moartea
și mă vede stând fără nici o treabă
mă ia și gata.
Da dacă mă vede lucrând,
parcă-mi pare mie
că are să se rușineze să mă ia.
(*Cum să rușinezi moartea*, p. 54)

Spectrul tematic, abordat de Maria Mocanu în paginile cărții „Cum să rușinezi moartea: Poeme din lunca Prutului”, este deosebit de variat, iar redarea informației este pe cât de precisă, pe atât de amplă, încât, deși publicația este clasificată ca o lucrare ce ține de literatura artistică, poate servi nu doar ca sursă de inspirație pentru cercetătorii etnologici, ci poate fi un veritabil suport documentar, pus la îndemâna celor interesați de către o persoană cu multă experiență în domeniu, care este un bun cunoscător al comunității vizate, provenind din interiorul acesteia cu sufletul și cu rațiunea.

Raisa OSADCI